

Концепт руху в романі Ольги Токарчук «Бігуни»: функціонально-семантичний аналіз

«Бігуни» – роман, головною темою якого людина в подорожі. Назва книги свідчить, що це розповідь про проблеми існування тих, хто подорожує, їхні тривоги, пошуки, про те, від кого чи від чого вони втікають, перебуваючи у постійному русі. Переміщення героїв з одного місця в інше є символічним елементом. Сюжетні лінії та події у романі між собою нічим не пов'язані: в кожній новій оповіді з'являється інший персонаж із власною особливою історією. Спільним елементом для всіх розділів роману є безперервний рух героїв. Саме він є певною внутрішньою мотивацією вчинків і дій персонажів, котрі подорожують, змінюють своє положення в часі та просторі. Окрім цього, бігуни в творі О. Токарчук – це ще й представники давньої секти, котрі вбачають єдиний порятунок від зла на землі у постійному русі.

Творчість Ольги Токарчук активно досліджують лінгвісти та літературознавці: О. Флішевська [7], А. Ларента [8], К. Ісаєнко [2], Л. Брега [1], Л. Лавринович [3]. Праці цих науковців присвячені переважно темі часопростору у творі. Тому можемо розглядати більш детально й інші аспекти смислової організації літературних текстів польської майстрині художнього слова. Метою дослідження є функціонально-семантичний аналіз концепту «рух» у романі польської письменниці, розгляд його як чинника, що впливає на поведінку героїв і визначення руху як способу існування та порятунку. Актуальність статті зумовлена відсутністю у філологічній науці ґрунтовного розгляду в різних аспектах мотиву руху в романі «Бігуни» як головного фактору, що впливає на поведінку героїв і визначає їхню подальшу долю. Тема нашого дослідження відповідає проблемам сьогодення, адже в сучасному світі рух вперед (поступ) є чи не єдиним чинником розвитку суспільства у всіх можливих аспектах.

«Бігуни» – це не стандартний щоденник подорожі, а роздуми над факторами, що впливають на людей, для котрих переміщення у просторі становить сенс існування. В українському перекладі Остапа Сливинського роман називається «Бігуни» [6], в оригіналі – «Bieguni». Назва теж є символічною і містить у собі мету твору. Бігуни (старообрядці, старовіри, розкольники) – релігійно-суспільний рух, що виник у середині XVII ст. в Московському царстві як реакція проти церковних реформ патріарха Никона (ніконіанства) [5]. Згідно із вченнями старовірів, Бога було вигнано зі світу, і тепер він сам повинен переховуватися. Також вони вважали, що із сатаною потрібно не боротися, а втікати від нього. Отже, рух для «бігунів» стає чи не єдиною можливістю врятувати свою душу [8, с. 351]. У своєму романі Ольга Токарчук зосереджує увагу на сучасних «бігунах», тобто на людях, які знаходяться у сприятливому середовищі, проте надалі перебувають у постійному русі та пошуку.

У досліджуваному творі рух можна розглядати з різних аспектів. А. Ларента вказує на те, що рух пов'язаний із простором лабіринту, котрий завжди є територією блукання, пошуку дороги, але не відпочинку [8, с. 349]. У «Бігунах» Ольга Токарчук у якомусь сенсі говорить про переміщення без цілі, адже такий рух є ознакою свободи. Для героїв твору існування означає рух, тому персонажі діють відповідно до певної внутрішньої мотивації, яка є причиною їхнього постійного пересування. Вони подорожують вулицями, коридорами, їздять автобусами, підіймаються та спускаються ескалаторами. А. Ларента називає такий рух релігійним ритуалом [8, с. 351]. Ідею цього постійного переміщення як способу вижити авторка прямо не прописує, проте персонажі в різних життєвих ситуаціях її підтверджують. Наприклад, у розділі «*Co mówią stara biegunka*» натрапляємо на такий текст: «*Kiwaj się, ruszaj się, ruszaj. Tylko tak mu umkniesz. Ten, kto rządzi światem, nie ma władzy nad ruchem i wie, że nasze ciało w ruchu jest święte, tylko wtedy mu uciekasz, kiedy się poruszasz. On zaś sprawuje rządy nad tym, co nieruchome i zmartwiałe, nad tym, co bezwolne i bezwładne*» [9, с. 289].

Героїня оповіді під назвою «*Świat w głowie*» розповідає про свою першу подорож. Дівчина, мандруючи пішки, натрапляє на річку Одру, яка захоплює її тим, що має власну течію, ніким не керовану. Річка в цьому епізоді теж є певним уособленням постійного руху: «*Stojąc na przeciwpowodziowym wale, wpatrzona w nurt, zdałam sobie sprawę, że – mimo wszelkich niebezpieczeństw – zawsze lepsze będzie to, co jest w ruchu, niż to, co w spoczynku; że szlachetniejsza będzie zmiana niż stałość; że znieruchomiłe musi ulec rozpadowi, degeneracji i obrócić się w perzynę, ruchome zaś – będzie trwało nawet wiecznie*» [9, с. 6]. Для цього ж самого персонажа рух є чимось на

кшталт внутрішньої мотивації: «*Moja energia bierze się z ruchu – z trzęsienia autobusów, z warkotu samolotów, z kołysania promów i pociągów*» [9, с. 12].

Переміщення у просторі для героїв роману О. Токарчук є гарантією безпеки та свідченням того, що все перебуває під контролем: «*Przybijanie do wyspy wygląda zupełnie inaczej niż za dnia. Najpierw widzą roziskrzone światła, które z każdą chwilą coraz bardziej odrywają się od siebie i formują szeregi. Rosną w zapadającym mroku, stają się osobne, różne – inne są światła jachtów przybyłych do nabrzeża, a inne w oknach domów; inne są oświetlone szyldy, a inne ruchome światła samochodów. Bezpieczny widok oswojonego świata*» [9, с. 49]. У розділі під назвою «*Lotniska*» з'являється образ літака як втілення безкінечного переміщення в часі та просторі. Рух у певному напрямку – це основне призначення літака. Таким чином у людей завжди є можливість кудись прямувати; навіть якщо не потрібно нікуди летіти, можна просто вивчати розклад рейсів, здійснюючи віртуальну подорож: «*Wiadomo przecież, że prawdziwe życie odbywa się w ruchu*» [9, с. 64]. Аеропорти, відповідно до слів оповідача, мають широкий спектр послуг, наприклад, готельних чи гастрономічних. З одного боку, завжди є люди, які цими послугами користуються, тобто можемо говорити про певну стабільність. Але, з іншого боку, ці люди постійно перебувають у русі, тобто це вже динамічна складова, котра змінюється. Подана цитата поза контекстом роману співзвучна із загальноновизнаною істиною, що життя – це рух, його відсутність – смерть.

Загалом у романі О. Токарчук «*Бігуни*» слова із коренем «*ruch*», які вказують на фізичний процес переміщення, зміну положення тіла відносно інших тіл у просторі [4], зафіксовано 155 разів. З-поміж речень із висловлювань героїв роману можна виокремити афоризми, що стосуються руху, подорожей, постійного пошуку. Наприклад: «*Płynność, mobilność, iluzoryczność – to właśnie znaczy być cywilizowanym. Barbarzyńcy nie podróżują, oni po prostu idą do celu albo dokonują najazdów*» [9, с. 61]. Цей вислів трапляється у розділі «*Wszędzie i nigdzie*». Оповідачка пише про подорожніх, які залежні від часу та місця, у котрому знаходяться, і протиставляє їх варварам, для яких важливим є наявність певного пункту призначення. Людина, на її думку, не повинна бути прив'язаною до конкретного місця, вона має пізнавати світ, блукаючи без цілі, завжди залишаючись вільною.

Отже, рух у романі «*Бігуни*» набуває символічного значення. Це чинник внутрішньої мотивації, спосіб порятунку душі. Постійний пошук і переміщення в часі, просторі та місці – сенс існування й можливість жити. Поданий у статті матеріал висвітлює феномен руху лише з точки зору безперервної зміни положення відносно інших тіл, тобто як фізичне явище. У подальшому актуальним є дослідження руху як внутрішніх змін героїв, їх еволюції або деградації. Також бачиться доцільним порівняння у творах О. Токарчук образів персонажів, котрі подорожують без цілі й навпаки, з конкретним пунктом призначення.

Література

1. Брега Л. Хронотоп дороги (мандрівки) в системі просторових координат буття героїні (у творах О. Токарчук) // Zbiór raportów naukowych «Nauka dziś: teoria, metodologia, praktyka, problematyka». Warszawa, 2014. S. 42–47.
2. Ісаєнко К. П. Жанрові трансформації у сучасній польській і українській літературі (теоретичний аспект) // Література та культура Полісся. 2016. № 86. С. 157–162.
3. Лавринович Л. Художня інтерпретація ідеї часопростору в романі О. Токарчук «*Prawiek i inne czasy*» // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія «Філологічна». 2012. Вип. 28. С. 128–139.
4. Рух // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D1%85>
5. Старообрядовці. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Старообрядництво>.
6. Токарчук О. Бігуни. Харків, 2011. 416 с.
7. Filszewska O. Przestrzeń w twórczości Olgi Tokarczuk // Folia Litteraria Polonica. 2005. Nr 7. S. 515–532.
8. Larenta A. Labirynt jako przestrzeń mityczna w «Biegunach» Olgi Tokarczuk // Białostockie Studia Literaturoznawcze. 2014. Nr 5. S. 341–356.
9. Tokarczuk O. Bieguni. URL : https://is.muni.cz/el/1421/jaro2009/PJ_06/Tokarczuk-Bieguni.pdf

Юлія Корнелюк

Специфіка синонімів у творі І. Денисюка «Гадерка»

На сучасному етапі розвитку української лінгвістики лишається багато дискусійних проблем із теорії синонімії, що пояснено насамперед складністю й багатоаспектністю студіювання синонімів та їхньою значною кількістю в нашій мові. Ще й нині до сфери спірних належить питання класифікації синонімів, визначення специфіки їхньої внутрішньої організації, меж синонімічного ряду тощо. Як